

C
s
s
p
s
n
H
F
C
to
vi
vé
ca
ri
bó
no
ně
da
hu
sio
K
ter
ba
zár
mě
ho
mn
raz
čas
obe
siln
jich
„Ce
vým
sily
zi p
roki

Z 3-15
FILOSOFICKÁ FAKULTA
knihovni středisko
Brno, Grohova č. 7
609/60

CESTY VE ZNAMENÍ KŘÍŽE

Dopisy a zprávy
českých misionářů XVII.-XVIII. věku
ze zámořských krajů

Sebral

a úvodem a poznámkami opatřil
Zdeněk Kalista

EVROPSKÝ LITERÁRNÍ KLUB
PRAHA • 1941

stoupili jsme ji 19. června a měli jsme v ní hojnou příležitost, abychom si dobyli zásluh. Mám za to, že v celém světě není horších cest. Nadto, poněvadž v blízkosti jsou zasněžené hory¹⁴⁾, zakusili jsme tolik mrazu, že taktak že nám nezmrzli naši průvodci, kteří jsou pramálo zvyklí mrazům. Je to konečně pochopitelné: přicházíť se tu ze zemí nad jiné horších do velmi silného chladu, kde přistupuje ještě velmi ostrý vítr, který proniká až do kostí a i na sám dobytek působí tak, že kolikrát až 150 mezků najednou tu zahynulo (my jsme tu ztratili toliko dva). Konečně asi 6. června dostihli jsme Popayanu¹⁵⁾ a po 200 mílích zase jedné koleje s 6 lidmi, s nimiž žijeme [nyní] v největší lásce, očekávajíce příchodu našich druhů. P. superior se totiž prý zase pozdravil. Do Quita, kde nás očekává důst. P. provinciál, zbývá ještě 100 mil. Zatím provinciál bude slaviti 25. června v Quitu po prvé provinciální shromáždění, které se až dotud vždy konávalo v S. Fé. Co bude následovat, se ukáže. Někteří chtějí, aby došlo k rozdělení provincie. Tolik je jisto, že mají býti vysláni prokurátoři do Říma a zpět a že mají býti vybráni druzi pro misie. Pročež při této svatě příležitosti prosím, aby V. D., pakliže by někteří z naší provincie o to žádali, jim buď radou nebo určením — jak bude V. D. libo — ráčila býti nápomocna. Neboť jest velmi zapotřebí pracovníků a já bych z duše přál těm, kteří po tom touží, aby mohli užiti onoho štěstí, kterého nyní přebíženě užívám. Nikdo tak dobře neví, co to jest, kdo toho nezkusí. Pročež znovu nesmrtelné díky V. D. [vzdávaje a slibuje] vzpomínati jí každodenně u oltáře, jsem [V. D.] nejponížnější sluha v Kristu a syn

Jindřich Richter S. J.

Dáno v Popayanu v předvečer svátku Nejsvětější Trojice 1685.

III

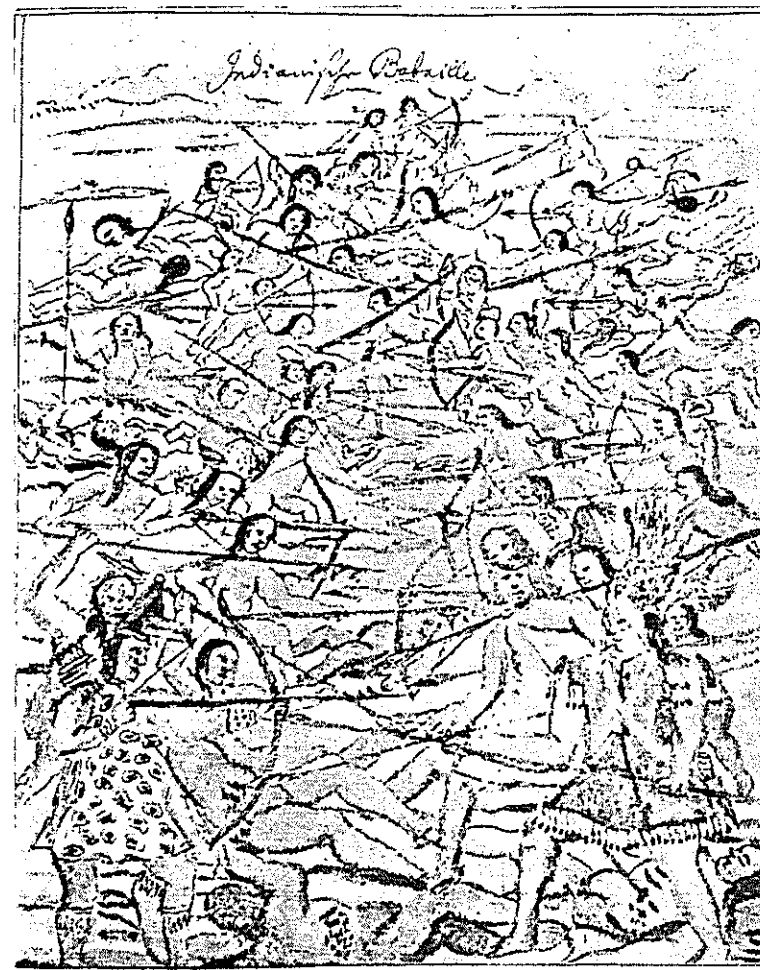
Důstojný Otče v Kristu! Pokoj Kristův!

Jestliže jsem kdy jindy cítil více než zřetelně, že jest třeba, abych učinil zadost své povinnosti a s povinnými díky oznámil Vaší Důstojnosti, že jsme šťastně dospěli svého cíle, [je tomu tím více dnes], kdy jsme vzdáleni pouze čtyři dny cesty od města Quita, kde, jak doufám, v několika málo dnech dosáhneme vytouženého konce naší první pouti. Očekává nás tam již hlouček předražených lidí od Maraňonu, kteří, dávajíce 46 najevo všemožně svoji příchyllost [k nám], prohlašují, že se

bez svých Otců nevrátí do svých domovů. A opravdu po smrti některých misionářů se zdá, jako by jim hrozila zkáza, kdyžť dnes něco více než dvacet domorodých kmenů, rozložených po tak velikém území, je svěřeno péči pouze tří dělníků. K těmto třem dělníkům přistupuje čtvrtý, který koná povinnosti faráře v redukci sv. Františka Borgie¹⁾ na okraji území Maynas²⁾ pod kanálem Pongo³⁾, který jsem již popsal v listě ze Španěl, a má na starosti tři další sousední kmeny, v redukcích sv. Aloise Gonzagy, sv. Otce našeho Ignáce a sv. Terezie Ježíšovy. Poslední z těchto kmenů jest rozprostřen po území zdělí pouhých tří mil, ostatní jsou vzdáleny jeden od druhého míli, takže někdy v sváteční dny musí [naš misionář] čísti dvakrát mši. Sestoupíme-li dále po Maraňonu až k ústí řeky Pastazy⁴⁾, dostaneme se proti toku této řeky k jiným redukcím, totiž k redukci sv. andělů strážných u kmene Roamaynas, Nejsvětějšího jména Ježíš u Coronatos, sv. Františka Xaverského de los Gayes; tito poslední jsou vzdáleni od Roamaynas 8 dní plavby (pluje-li se po proudu, vykoná se ta cesta za tři dny), Coronatos jsou v sousedství Roamaynas, takže je možno snáze je navštívit. Třetí redukce je zřízena mezi kmeny Ataguatos, Cutinatos a Chonchos⁵⁾, které obývají zčásti na březích řeky Pastazy, zčásti v horách a patří k misii Neposkvrněného početí u Jeverů⁶⁾ [a] blahoslavené Panny Marie Loretánské u Paranapurů, k nimž jsou připojeni [i] Chayavitas a Muriches⁷⁾. Jdeme-li dále proti toku řeky Apepy, přijdeme k známému, mocnému kmeni Jeveros. Od Jeveros se stoupá po tři dny cesty horami k Paranapuros a v stejné době dostihneme po vodě Chayavitas a Muriches. Něco dále od nich jest oněch devět kmenů, jejichž duchovní správu vede až dosud přehorlivý superior misíí D. P. Lucero⁸⁾, který se velmi horlivě stará o tyto misie a snaží se naléztí odtud cestu ke kmeni Yngianů, o němž jsem V. D. psal již ze Sevilly. P. Luzero píše, že působí právě u jezera, které je vzdáleno sto mil proti toku řeky od Omaguas⁹⁾, a že má ve své redukci tyto kmeny: P. Marie čili Ucayabů, sv. Jakuba čili Xitipů a Chepeň, sv. Vavřince čili Fibilos, sv. Františka Xaverského čili Chamicuras, sv. Antonína opata čili Aguanos, P. Marie čili Guallaga, sv. Josefa čili Mapurinas, sv. Ignáce čili Mayurumas, sv. Stanislava čili Otonavů¹⁰⁾. Kdož by svatě nezavídel tak velikého pracovního pole a takového množství zásluh a který horlivější pracovník pro spásu duší, by hned nenechal všeho a nepřispěl na pomoc, hynou-li mu, nařikají-li a klesají-li únavou pod takovým břemenem jeho druhové? Já vpravdě, uvažují-li o svém nynějším štěstí, nedovedu se 47

zdržeti slz. Jsou tu arci nesnáze nekonečných cest, nespočetná nebezpečí a změny přerozličných podnebí, jež síly lidské nedobře snášejí a při nichž se musí přecházet v jednom a též dni z přestudené mlhy do žhoucí výhně a zase naopak do zcela opačné teploty, neboť i na samém rovníku hrozně, zasněžené hory, zvané Paramos⁴¹), přinášejí takové střídání podnebí, že dokonce psi a mezci trpí tu horečkami (v Guallabambě⁴²), dva dny cesty odsud, kde se prý přestupuje rovník, je to velmi častý případ). Je tu také nemálo neshod při učení se cizím řečem — nehledě k nespočetným neshodám jiným. Ale to vše se nevyrovná bohatému zisku duší a ještě nikdy nescházela nám přepronázavá ruka boží, která nás celkem ve zdraví a beze škody po dvě léta vedla a řídila tak, že se mi zdá, jako bych byl silnější, nežli když jsem odcházel z Čech. Abyste si učinili poněkud jasnější obraz o práci i potěšení, které čeká misionáře v těchto končinách, připojuji něco málo z listu výše zmíněného superiora. Píše ze své redukce: „Příjemnosti, které zde máme, spočívají pouze v tom, že jsme si jisti, že jsme zachránili mnohé z oněch divochů, o nichž patrně pravil královský žalmista: Lidi a dobytek spasiš, Pane⁴³)! Neboť tito Indiáni jsou pošetilá zvířata, nikým neovládaná, poněvadž nikdy nepoznala žádného knížete. Synové vládnou tu rodičům, ztrpčují jim život a trýzní je a naproti tomu rodiče zabíjejí děti, rodí-li se jim děvčata a ne chlapci, i ženy, jsou-li liknavé v rození dětí (tak to totiž vysvětlují, činíme-li jim výčitky). Děti zabíjejí takto: Udělají díry, ve kterých je zahrabou, díry ty pak klidně posypou popelem, a to považují za projev materské lásky. Není-li tu matky, svěruje se zabítí dítěte kterékoli jiné ženě; chopí-li dítě za nohy, hodí-li je do řeky a zapěje-li nad ním za hlučného smíchu není, má za to, že vykonala svou práci. Umře-li někdo na nějakou nemoc, říkají, že se to stalo kouzlem; smrt nezdá se jim ničím přirozeným, nýbrž čistě náhodným. Žádají je, aby vydali mrtvé, zejména pokřtěné děti, aby byly pohřbeny při kostele, znamená vrážet jim nůž do těla a, když přes to mnohé tu pohřbím a oni se osobně pohřbu zúčastní, sotva se obrátím, naleznou, že mnohé pohřbili v chyších. Někteří nechtějí pohřbívati svoje drahé ani při kostele, ani doma, neboť by prý jim musilo působiti bolest, kdyby země měla snísti jejich příbuzné, a proto považují za svoji zbožnou povinnost roztrhat svoje drahé jako skopce a se všemi svými přáteli je snědí.⁴⁴) Kosti jejich pak, dobře je dříve opekše, spálí a popel, smíšený s jakýmsi vínem, za náramného nářku vypijí.

48 Konečně pořádají po plných osm dní pitky, ožerou se, po-

Indiánská bitva. Obrázek Flor. Bancke, repr. z knihy G. Furlonga *Iconografie edoniale Rioplateux 1749—1767*. (K listům J. V. Ríchtra.)

mažou tváře černou barvou, kterou jmenují xagua, a tak s velikým kvílením oplakávají svoje mrtvé. Ale dnes má toto nové křesťanstvo, na které, jak se zdá, milosrdně shlédl Bůh, novou tvářnost. Začátkem června byl tomu rok, co u výše položených kmenů se objevila epidemie neštovic; jakmile jsem se to dověděl, uspořádal jsem 5 procesí, mnoho jich spontánně projevilo lítost [nad svým životem], vyzpovídali se a přijali tělo Páně s takovou něžností, že to vyvolalo u mne slzy. Přes to však nákaza řádila dál, 23. června jsem spatřil 65 kanoí plných lidí z těchto kmenů, kteří utíkali a volali: „Zachraň se, Otče, a nečekej tu, až přijde nákaza, neboť tě usmrtí.“ Plakali a velmi naříkali, pravíce: „Neutíkáme před tebou, milý Otče, ale před epidemií, neboť ty nás máš velmi rád, ale ona nás nenávidí. A dios! A dios! caquire taun caquire un a dios icatotenare,“ to znamená: Bůh s tebou, statečný muži, Bůh tě zachovej a dejž ti dlouhý život! Zůstal jsem poté sám jako v poušti. Neboť, ačkoli tu zůstávali ještě Chepeové a Xitipové, předpokládal jsem, že udělají totéž, nadto pak pojal jsem podezření, že mne chtějí zabít, ježto po celý čas se z nich žádný v redukci neobjevil. A tak vešel jsem do svého kostela a, zapáliv svíce a sňav roušku s obrazu blahoslavené Panny, ztrávil jsem valnou část dne na kolenou, vyčkávaje, co se mnou učiní vůle boží. Zatím okolo 5. hodiny odpolední dostavilo se přemnoho lidí z tohoto kmene a, vstoupivše do kostela, jednohlasně jali se prozpěvovat: „Pochválena budiž Nejsvětější svátost oltářní!“ A, chopivše se obou mých rukou, líbali je, říkajíce: „Povstaň a vyslechni naše slova!“ Když pak jsem to učinil, pravili: „Vidíme, že jsi velmi zarmoucen nad tím, že lid, který jsi s takovou námahou byl shromáždil, tě tak snadno opustil. Proto jsme tě přišli potěšiti a nabízíme ti naši společnost; ať si přijde nákaza — umřeme-li, přijdeme do nebe, ježto umřeme, věřice v Boha a litujíce, že jsme jej urazili. Kterí pak šťastně přečkáme nákazu, jsme hotovi přivésti k tobě nazpět uprchlíky.“ Tak ráčil mne Bůh potěšiti; a, než sem nákaza pronikla, vyslechl jsem spoustu zpovědí, podal jsem mnoha lidem Tělo Páně a znamenitý počet věřících jsem pokřtil. Co pak jsem zkusil v těchto horkých končinách od října až do května nakažlivými výpary, nebudu vypisovat. Mnoho lidí zatím zemřelo a doufám, že všichni došli spasení; neboť Chuanové předešli nákazu náležitou zpovědí a 600 jsem udělil poslední pomazání. Pohané v zástupech přicházeli, aby přijali křest a po smrti zvonily jim zvony. A tak, umřel-li kdo z nově pokřtěných, přicházeli a říkali: „Otče, jeden člověk, který nic [Pánu 49

byly to právě dva roky, co jsme opustili Prahu. Indináni nás přijali s velikou srdečností a mohli jsme zase mít slepici a vřeštana, kterého v těchto končinách považují za velikou lahůdku, zejména je-li dosti tučný, a připravují jej tak, že jej opékají na ohni i s chlupy tak jako kance s štětinami, takže páchne jako zvěřina. (Samo maso [vřeštani] nehledě k jakési nevolnosti, kterou u nás na poprvé vyvolalo, zdálo se nám tvrdé a myslím, že je třeba nejdříve je naložit do octa.) Udělali jsme tu dvoudenní zastávku a zahnali jsme svůj hlad. Sedmého listopadu jsme zase vypluli a devátého tohoto měsíce, opustivše řeku Bobono, vepluli jsme do řeky Pastazy. Jedenáctého jsme se zastavili u kmene Roamaynas¹³), kde jsme však nenašli než prázdné chyše a krávy, neboť ten kmen se před rokem přestěhoval jinam. Třináctého pokřtil jsem u jednoho nového kmene v nepřítomnosti jeho duchovního správce malého chlapce a dal jsem mu jméno Stanislav. Šestnáctého setkali jsme se s P. Tomášem Santos¹⁴), který se vracel z La Laguna¹⁵), kde byl mezitím na zotavení; asi hodinu jsme k vzájemnému potěšení rozprávěli na břehu řeky s prvním misionářem, se kterým jsme se byli setkali. K večeru toho dne konečně, opustivše řeku Pastazu, vepluli jsme do tolikrát zdaného Maraňonu; udivilo mne, že, ačkoli přijal dvě tak velké řeky, jako jsou Pastaza a Bobono, tento tok nezdál se níže po proudu větším, než jsme jej byli spatřili shora. Jest v těchto místech velmi hluboký, co pak se mluví a píše o jeho obrovské šíři, prý [až] 80 mil, nepovažují již za přehnané¹⁶); bližší zprávy o tom podám [ostatně], až jej jednou spatřím v dolejší toku. Stejně kanál Pongo¹⁷) jest, myslím, širší než 20 stop a [Maraňon tu] netvoří vodopád vysoký 200 sáhů, nýbrž prochází těmi skalami a, jak mi praví, zaplavuje v době povodní tyto skály; já však, dokud nevidím, neuvěřím. Den poté, [co jsme se dostali na Maraňon], opustivše tuto řeku, vepluli jsme s pravé strany do řeky Huallaga¹⁸) a někdy osmnáctého listopadu jsme se setkali s P. superiorem u kmene, usídleného v La Laguna. Je to zátoka zmíněné právě řeky [Huallaga] a byli jsme tu přijati s nesmírnou laskavostí a až dosud tu bydlíme.

La Laguna leží, jak zjistil P. Jan Gastel, na pátém stupni [jižní šířky]¹⁹). Od Quita je vzdálena asi 150 mil, jde-li se naší cestou; druhá cesta přes Loju²⁰) jest dlouhá 300 mil a ti, kteří šli před námi, vykonali ji v době 5 měsíců. Je to cesta pohodlnější, protože se nikde nejde pěšky, ale stojí nesmírné peníze, neboť [naši předchůdci] spotřebovali při ní 300 zlatých. — Necítili jsme dlouhé únavy z namáhavé cesty, krom

Indiáni sbírají med. Obrázek Flor. Bancke, repr. z knihy G. Furlonga *Iconografie edoniale Rioplateux 1749—1767*. (K listům J. V. Ríchtra.)

P. Jāna Gastela, který již celý předchozí týden po cestě churavěl pro převeliký žár sluneční; já s P. Samuelem jsme sice začali trpěti třídní zimnicí, ale v týdně jsme se oba pozdravili; ne tak P. Josef Cases, u něhož se třídní zimnice změnila v každodenní horečky a který ještě dnes touto nemocí stůně. Protože jsme přišli tak znenadání, nemohl D. P. superior, kterým jest nyní D. P. Vavřinec Lucero²¹⁾ — jménem i posláním svým opravdový „lucifer“, jenž za 24 let svého misionářství získal mnoho tisíc let věčné spásy — učiniti k našemu přijetí příslušná opatření. Pročež svolal v následujících dnech ostatní kmeny z okolí, jejichž příslušníci se dostavili podivuhodně vyzdobeni a tančice ke zvuku tympanů a pozdravili nás. Ale nade všechny slavnosti nejvíce se mi zalíbil pohanský kmen Conibů²²⁾, kteří tehdy právě přišli, aby nás obveselili střílením do terče: pro ty mne totiž D. P. superior určil, ale nechtěl mne zatím k nim vyslati; se smutkem jsem je proto pozoroval při jejich odchodu, že nemohu jíti doposud s nimi. Ale, jak z dalšího uvidíte, bylo v tom řízení boží. Zatím vydali jsme se s týmž D. P. superiorem na cesty a navštívili jsme s ním — já totiž a P. Samuel — koňmo sousední kmeny Chomicuras, Tibilos a Aguanos²³⁾, u nichž jsem na den sv. Tomáše ke cti svatých apoštolů pokřtil dvanaáct křtěnců a, aby nechyběl třináctý, přibyl k nim druhého dne jiný, pokřtěný ke cti sv. Pavla. Zůstali jsme tu, i když se P. superior vrátil, a oslavili jsme svátky vánoční u těchto kmenů, kde jsme našli pěkně zařízené kostely i residence a Indiány [opravdu] ochotné a oddané. Velmi časně z jitra se scházejí, aby se pomodlili ranní modlitby, pak vyslechnou mši svatou, podvečer se scházejí ke křesťanskému cvičení a pak znovu k večerním modlitbám. Hospodářství je tu tak pokročilé, že misie má svoje koně, krávy a slepice, je tu hojně ryb, jen chleba se nedostává; místo něho slouží yuca, což jest kořen, rostoucí jako řípa, voní jako brambory^{d)}. Zatím co jsme meškali na těchto misiích, dostal jsem právě na Štědrý večer zprávu od D. P. superiora, v níž mi sděluje, že Bůh vyslyšel moje prosby a že právě přibyla skupinka Cunibů, s nimiž se mi bude během 14 dní vydati na cestu. Bůh ví, s jakým potěšením jsem přijal tuto novinu. Tak tedy konečně dosáhl jsem své Sparty a s boží pomocí doufám, že tudy proniknu ke kmeni Yngianů²⁴⁾, o kterém jsem vám do Čech již psal a který prý čítá sto tisíc duší. Děje se tak z milosrdenství božího a kéž vyslyší [Bůh] prosby těch, kteří se za mne modlí [a nedopustí], aby moje hříchy mi znemožnily dosáhnouti spasného výsledku! Pustím se tedy po vodě a po jedno-

denní cestě dosáhnou opět Maraňonů, pak šest dní se budou plaviti po proudu až k ústí řeky Ucayali²⁶), která přitéká z Peru, odkud nastoupím cestu proti proudu [této řeky], která potrvá měsíc, až dospějí k řečeným kmenům Conibas a Manamabobas²⁶), kde doufám, že naleznou pro sebe^e) připravenou dvojí misií: jednu pojmenovanou podle Nejsvětější Trojice, druhou podle sv. Mikuláše, patrona námořníků. Oba tyto kmeny jsou sice přátelské, ale věc trpí nemalou nesnází pro mnohoženství, kterému jsou oddáni tak, že [jediný muž] se tu začasťe honosí 2 nebo třemi ženami. Úsilí o nápravu musí tu býti velmi diskretní, nechce-li člověk zahynouti jako předčasná oběť. Při levém břehu právě zmíněné řeky [Ucayali], ovšem mnohem výše proti jejímu toku, jsou Univoltes²⁷), kmen velmi početný a velmi mocný, od nich pak zase po zemi lze dojít k Pirům, kteří jsou již blíže Yngianům. Jiné kmeny zase, podle vyprávění Indiánů, obrovských postav, jsou odtud ve vzdálenosti 50 mil jak po pravém, tak po levém břehu řeky a vedle nich, ku podivu, nacházejí se prý trpaslíci, jejichž postavy neměří [víc než] loket, a vyprávějí o nich, že jsou divocí jako vtělení ďablové. S druhé strany Ucayali přijde se v 10 dnech k sídlišti kmene řečeného Campas²⁸); tu působí Otcové františkáni. Odtud po suché zemi dosáhne se v 10 dnech místa Guanico²⁹) a odtud vede rovná cesta, po níž ve 12 dnech možno dospěti do Limy. Tudy doufám, že nějakým zprostředkováním, resp. nějakou výměnou získám snáze víno a chléb pro oběť mše svaté než z Quita. Vratme se nyní k ústí řeky Ucayali, kde vpravo od ústí asi den cesty nachází se jiný bojovný kmen, zvaný Pelados neboli Calvos nebo též Rasos³⁰), podle toho, že si holí vlasy; také to je až dosud kmen nepřátelský a bude jednou potřebovati nejméně 7 misionářů. Dále 5 dní po toku je usazeno třicet menších kmenů v Omaguas³¹), z nichž některé jsou již přátelské; proto byl tam určen P. Samuel a čeká jen na příchod jejich příslušníků, protože každoročně jich několik připlouvá nahoru proti toku k P. superiorovi. A tu teprve se otevírá pole po Maraňonu dolů, že by na ně ani sto misionářů nestačilo. Redukce se zde zakládají takto: Vezme se několik vojáků spolu s [několika] indiánskými lučištníky a ti, přiblíživše se k nepřátelskému kmeni, hledí několik [jeho příslušníků] zajmouti; zajatce odvedou s sebou a vyučí je v jazyku inguianském³²), aby jim mohli dělat tlumočníky; ti pak se s knězem vrátí ke svým soukmenovcům a vyloží jim, s jak mírumilovnými úmysly Otcové k nim přicházejí. A tak se stává, že, získání drobnými dary, odkládají svoji divokost a

pojednou dobrovolně přicházejí ke knězi, přinášejíce mu zase navzájem dary svoje, to jest papoušky nebo podobné věci, aby od něho dostali sekery, nože a háky; při tom je naši domáci Indiáni ujistí, že Otcové s nimi nenakládají špatně, že směji zpívat, tančit atd. a [divoši] pochopí, že to, co po nich Otcové podle zákona božího žádají, je věc rozumná. A zpozoroval jsem, že tito indiánští divoši jsou zatvrzelí, pokud se bojí, že se jim sáhne na jejich život, svobodu a majetek, jakmile [však] vidí, že žádné takové nebezpečí jim nehrozí, krotnou tak, že sami ze sebe nabízejí knězi velmi štědře svoje práce a co jim urodila země. Třeba opravdu želeť a plakat nad tím, že se nenajde nějaký způsob, aby během několika let bylo odvedeno více lidí z těchto končin, neboť, vědí-li, že budou žít, aniž by musili platit daně, přibývá jich vždy více. Kdyby misionáři měli dost dárků, je věc hotova. Dáš kazíkoví³³) sekery, a získals celý kmen. Ó, kolikrát tak přemýšlím u sebe o těchto věcech: V provincii české jsou, pokud vím, znamenití mužové, kteří by svou autoritou mnoho zmohli u [tamních] velmožů a kteří vší mocí se dožadují, aby byli posláni do Indii³⁴), a přece nikdy toho nedosáhnou; nemohli by tito přeučliví lidé, byť i byli daleko odsud, vykonati tu mnoho, ba přemnoho [dobrého]? Ať jen při příležitosti promluví do duše takovému bohatci a vyloží mu, čeho potřebují misie a jak snadné by bylo zakládati redukce, ať je přímějí, aby z drobtů, které padají s jejich stolu, chci říci: ze svých přebytků zřídili roční důchod 200—300 zlatých pro jednoho misionáře, a získá se tak každoročně na tisíc duší! Ó, kéž jen uváží, kolik přátel si mohou místo hříšného břicha^f) učiniti z mamonu, a to velmi snadno, touto službou, která je ze všech Bohu nejmilejší! Železa, které je zde velmi drahé, za 5 a 6 zlatých, si cení Indiáni tím více, čím více je ho tu zapotřebí ke kácení lesů, aby se mohla zasít kukuřice, banány a yuca; proto je nad zlato vzácnější. Veselá příhoda se stala P. superiorovi, kterou uvádím, abych osvětlil a ukázal, v jaké ceně jsou tu právě zmíněné věci. Jeden Indián mu přinesl svého vlastního syna a pravil: „Zde máš mého syna, dej mi zaň sekeru!“ P. provinciál mu vysvětlil, že ty věci nemají stejnou hodnotu, ale nepřesvědčil jej; Indián na konec prohlásil: „Ty mi nerozumíš, proč si více cením sekery než syna; což pak synů si zplodím, kolik budu chtít, sekery však neudělám za celý život ani jedinou.“ Z toho je vidět, jak mnoho tu lze dosáhnouti dárky; o ty však je pochopitelně při takové vzdálenosti veliká nouze. P. provinciál vskutku nemůže [mí] dáti tentokrát pro mých 30 Conibů ani jedinou, protože poslední, 67

kteřou sám nezbytně potřeboval pro kuchyni, daroval předchozím. Ó, jak rádi tu snášíme nedostatek v jídle, v oděvech a v ostatních vymoženostech, i veliké žáry sluneční, jsou menší naší horoucí touhy pomoci Indiánům; jen kdybychom měli se čím těm chudinám odvděčit a nemusili je propouštět o hladu, když nás živí! Tolik prozatím; víc budu psát z [těch] dvou misí, z nichž druhá má prý 500 rodin. Prosím důst. Otce i předrahe Bratry v Kristu a zejména V. D. co nejuctivěji a nejdůvěrněji, aby nezapoměli při svých obětech mše svaté a modlitbách pomodlit se za úspěch výpravy, kterou právě nastupuji, nehodný sluha a bratr všech v Kristu

Jindřich Richter.

Dáno v La Laguna neboli v jakési zátocě řeky Huallagy 1. ledna 1686.

VII

Důstojný Otče v Kristu! Pokoj Kristův!

Uplynula dvě léta, co jsem nedostal žádného listu z Evropy; v téže době odpověděl jsem V. D. na dopis, který mi ráčila napsati z Říma. Doufám, že s nejbližšími královskými galeony dojdou z naší provincie posily, aby převzaly část naší práce. O to jediné usiluje důst. P. visitator naší provincie František Altamirano¹⁾ a proto také přikázal, abychom mu podali zprávy, kterých by, jak mi píše, mohl použít k sestavení výroční zprávy²⁾, aby z ní vysvitl [stav] naší provincie a jak hojnou žeň tu naleznou ti, kdo chtějí věnovati svoji velkou horlivost obracení nevěřících; těch prý máme totiž zapotřebí. Zde jest věru málo lidí, kteří po něčem takovém touží, a ještě méně těch, kdož jsou schopni, neboť někteří nemají pevného zdraví, jiní jsou zesláblí, trpí stísněností atd. Poslal jsem mu 17 čtvrtek papíru a čtyři jiné, přehlízející právě uplynulý rok, v nejbližší době ještě hodlám poslati. A přítomný list píše hlavně z té příčiny, abych podal zprávu nejmilejším bratrům v Kristu, důstojným Otcům, u nichž u mnoha jsem byl postřehl, že jsou plni apoštolské horlivosti, že, připlují-li sem, nebudou se cítit zklamáni ve svých přáních a touhách, ať už si žádají vysloužit široké pole pracovní nebo hojnou příležitost k zásluhám. Z devíti druhů, se kterými jsem se před pěti lety usadil v těchto misích, zůstáváme jen tři a z našich soudruhů [z české provincie] jen já sám. Před dvěma léty zemřel jakožto první po krátkém utrpení důst. P. Jan Gastel³⁾, vysílen dysenterii a zhoubnými zimnicemi; důst. P. Samuel Fritz právě v té době, kdy byl mi přidělen

jako pomocník, nemaje s dostatek železného náčiní, rozhodl se navštívit Portugalce, usazené na dolním Maraňonu, aby si opatřil u nich potřebné věci.⁴⁾ A již je tomu třetí rok, co jsme o něm ničeho neslyšeli. Někteří říkají, že byl zabit divochy, a jest se toho opravdu co báti při takových nebezpečích. Dospěl-li pak k Portugalcům, mám za to, že, vida, jak přenesnadný a téměř nemožný by byl návrat, rozhodne se tak, jako se musel rozhodnouti jeden Otec františkán, který byl s námi na téže lodi, a, nalodě se na portugalský koráb, vrátí se do Evropy. Já děkuji, jak mohu, nekonečné milosti boží za zvláštní sílu a vždy stálé zdraví. Neboť, od té doby, co jsem opustil českou provincii, nezastonal jsem vůbec žádnou vážnější nemocí, ba přivykl jsem zdejšímu tropickému podnebí, jako bych se byl narodil pod zdejším nebem, ačkoli zdejší Indiáni pravidlem každý druhý rok skoro jsou tu stiháni nemocemi, buď horečkami nebo dysenterii, takže neustále máme při sobě nemocné. Arci nezapírám, že mi sil znatelně ubylo, protože nemám tu žádného chleba ani masa a moje každodenní jídlo skládá se větším dílem z ryb a ze želv. Vínu jsem odvykl [poměrně] nejsnáze, neboť vedro bere člověku jakoukoli chuť na ně. Místo chleba slouží nám banány, vařená yuca, která vypadá jako jakýsi druh řepy, a konečné placky z kukuřice, které se podobají poněkud chlebu; máme tu i vejce a slepice, které však vždy více slouží nemocným než zdravým. Nedostatku piva jsem nepocítil, připravuji si je z upražené kukuřice, jejíž zrna semelu a svařím s vodou, pak, procediv to, dělám si z toho čistý a lahodný nápoj. To píše pro útěchu těm, kteří sem přijdou; mohou to zkusit také doma a udělat si to z kukuřice, aby viděli, jaký nápoj tu budou mít; k tomu budou tu mít i masitý dodatek ze zdejší zvěřiny, to jest z vřešťanů a divokých prasat, a hojnost přerolického ovoce. V prvé řadě jsou to sladké třtiny, neboli cukrovník, ze kterého vyrábím med sladší medu včelího a, když táž šťáva třtinová vykvasí, i pálené víno, jehož mám stále zapotřebí k léčení nemocných. Neboť veliká nestřídmost v jídle vyvolává u Indiánů časté poruchy zdraví, stejně jako obvyklá zachlazení krku a nebezpečné úžehy. Vrhají se, nedbajíce toho, že jsou zpoceni, hned po obědě nebo po večeři do vody. A stejně v noci chodí celé rodiny pro moskyty spat pod jedinou pokrývku čtvercového tvaru, jako je lůžko, a, zapotivše se tu výdechy těl, vyskočí z prvního spánku či lépe: [horké] lázně a hasí uvnitř svou žízeň nápojem, ochlazujícím se zvenčí studenou lázní. Ježto pak my tu máme po většinu roku noci chladné, jako bývají u nás na jaře nebo na podzim, vzniká 69

všemi přijati se znameními takové lásky a náklonnosti, s jakou otcové přijímají svoje syny, vracující se z daleké cesty. Obvyklé dny hoštění prodloužily se tu na čtyři týdny, při čemž byli jsme jednotlivými rektory kolejí města Limy zváni [neustále] do zahrad a do předměstských vil. Lima má celkem 5 domů Tovaryšstva. Z nich hlavní jest kolej sv. Pavla, která, tuším, rozsahem a podivuhodnou výstavbou předčí kolej pražskou. Tato kolej má ročního příjmu sto devadesát tisíc. Sakristie kostela sv. Pavla, z ryzího zlata a stříbra, má cenu dvě stě tisíc zlatých, na vlastní kostel sv. Pavla vynaloženo tři sta tisíc zlatých. Domácí kaple je vyzdobena obrazy z Říma. Tak zdobí svoje konventy limští kupci a [to ještě] každý rok vydává tato kupecká kongregace na almužnách a darech 18 tisíc zlatých. Dluhy koleje sv. Pavla rovnají se půl milionu a platí se z nich ročně 24 tisíc zlatých stálého úroku. Věru, kdyby nebylo těchto dluhů, bylo by možno právem považovati kolej svatého Pavla za nejbohatší kolej celého Tovaryšstva. Jiná kolej je kolej sv. Martina, ve které jsou vychovávání vznešení limští mladíci; je jich obvykle 160, a tak horlivě se tu dbá o vyšší studia, že mnozí z nich dosahují hodnosti doktorů theologie a práv. Třetí kolej je dům probační, ve kterém se obvykle čítá na 40 až 60 noviců a repentů studií humanitních. Čtvrtá je dům terciátu, kde jsou zároveň naši faráři, určení pro indiánské osady. Pátá konečně jest nedaleko královského paláce a čítá 6 až 8 osob. A nyní přejděmež k misiím Moxos.⁶⁾ Jsou vzdáleny od Limy 600 mil, čítají asi 14 misionářů a každá redukce má po dvou až třech tisících Indiánů. Všech křesťanů je dohromady asi 18 až 20 tisíc; dalších 60 kmenů již po dvě léta si žádá být pokřtěno, ale pro nedostatek misionářů nemohlo býti jejich žádosti vyhověno. Nedávno dostal D. P. provinciál zprávu o jiných sto devadesáti kmenech, k jejichž obrácení tu patrně jsme určení my a činí se již také přípravy k našemu odjezdu. Doufáme, že tam v srpnu nebo v září tohoto roku dorazíme. Dejž dobrotivost boží, aby pracem našim odpovídala co nejhojnější žeň pohanských duší! Modlete se za mne, bratři nejmilejší, abych se stal příhodným nástrojem k šíření učení křesťanského! Já neustále vzpomínám, každý den při oběti mše svaté na vás i na všechny přátele. Posledním přáním mým je, abychom my, kteří žijeme tak vzdáleni zemí a mořem, byli spojeni v nebesích. V Limě 2. června 1696. [Váš] sluha v Kristu.

František Boryně, T. J.

Důstojný Otče v Kristu! Pokoj Kristův!
Uplynulo již třidvacet let, co jsem nedostal z Čech žádného dopisu. Sám psal jsem při různých příležitostech znovu a znovu, jakmile jsme dospěli do hlavního města Peru Limy, a svoje listy odevzdal jsem římským prokurátorům, takže nepochybuji, že se dostaly přes moře do české provincie. Dodav si znovu naděje, piší tento první a poslední list Vaší Důstojnosti.

Žiji, chvála Bohu, mezi tolika nebezpečími života doposud zdráv a bez úhony. Dostalo se mi údělem území Mobimů⁷⁾. Tu jsem pod ochranou sv. Pavla apoštola založil novou misií⁸⁾. A stálo mne mnoho a dlouhotrvající námahy obrátit tyto divochy ke křesťanství. Nyní vedou již vespolek civilisovaný život a jsou všichni křesťany.

Misie sv. Pavla čítá tisíc devět set duší, před několika lety bylo jich dva tisíce pět set, ale neustálé epidemie jejich počet zmenšily. 16 let již uplynulo od založení mé redukce sv. Pavla.⁹⁾ V roce 1719 jsem položil základy k novému chrámu, který s pomocí boží má být ještě v tomto roce 1720 dokončen. Tento chrám sestává z mnoha vysokých, z cedru přitesaných sloupů; mezi každými dvěma takovými pilíři elegantně vypracované oblouky vytvářejí boční kaple, uprostřed pak převysoké klenutí jako by znázorňovalo oblohu. Časem budou tyto oblouky vyzdobeny zlatými hvězdami. Hudební kůr jest značně veliký a vysoký. Krátce řečeno: tento kostel mohl by se ctí státi v Praze. Pracovalo na něm čtyři sta Indiánů, ti také dostali ode mne spravedlivou mzdu. Dával jsem každého druhého dne porážet pět až šest býků a maso rozdílet ve velkých porcích mezi ně. V jediném roce bylo tak již pobito dvě stě býků. Misie sv. Pavla má totiž početná stáda krav, volů a koní; tisíc šest set krav a tři sta koní. Jiné, starší misie mají čtyři, dva, tři tisíce krav. Dohromady čítají všechny misie přes čtyřicet tisíc krav a dvanáct tisíc koní. Země [tato] je bohatá travinami; na nich pobíhají sem a tam bez pastýře nespočetná stáda hovězího dobytka. O nedělích se mnoho pastýřů posadí na koně a seženou dobytek, těkající po pastvinách, dohromady a pak jej pohodlně spočítají. Telata zavírají na jiném místě, aby je pastýři mohli úspěšně léčit: jsou plna červíků a, neodstraní-li se tento hmyz zavčas, k velké škodě [svých majitelů] pojdou.

Dále roste v našem kraji množství třtiny cukrové, z níž se vyrábí cukr, jakož i rýže, bavlníku a tabáku. Naproti tomu

není tu pšenice. Místo ní seje se tu kukuřice, které se v Čechách říká turecká pšenice. Také soli je tu dost. Solných dolů počítá se na tisíce; pohanští divoši [však] si připravují sůl z popela spálených palmových listů, ale [tato] sůl chutná hořce a odporně, přidá-li se do jídla. Vosk dodávají v hojnosti hory a zdejší druh je v království Peru velmi ceněn: jedna libra stojí zlaták, někdy i dva. Pokud jde o koření, roste tu po polích pro kořenění pokrmů rostlina sinavě modré nebo šafránové barvy, která dává stejné barvivo jako šafrán.)

Ale již dosti o těchto věcech. Nyní abych pověděl něco o policejním pořádku, který se zachovává u všech zdejších kmenů. U každého jednotlivého kmene jsou dva rychtáři⁶⁾, kterým přísluší spravovati lid, spolu se šesti radními neboli rychtářskými poradci a prokurátory, kteří pečují o sirotky, vdovy, slepé a chromé, a čtyři fiskalové, kteří věrně vykonávají, co jim náčelníci uloží. Tito mají také na starosti povolávaní mládež ke křesťanskému cvičení v neděli a ve svátky, navštěvovat obyvatelstvo a dozírat, zda se všichni účastní mše svaté; také se starají o zajaté, dozírají na polní práce, rozdělují ženám, sprádkajícím bavlnu, jejich příděl a přijímají od nich každé soboty jejich dílo. Konečně dohlízejí na všechny, ať dělají cokoli, a podávají o nich zprávu náčelníkům. Každá farní osada má i svoje řemeslníky, to jest ševce, krejčí, kováře, zámečníky, tesaře, soustružníky a truhláře. Naši Indiáni zhotovují oltáře, které v ničem nezadají evropským. Mohl bych ještě o mnoha věcech psát. Ale předpokládám, že o nich již dříve došlo do Čech zprávy. [Zůstávám Vaší Důstojnosti sluha v Kristu.]

František Boryně.

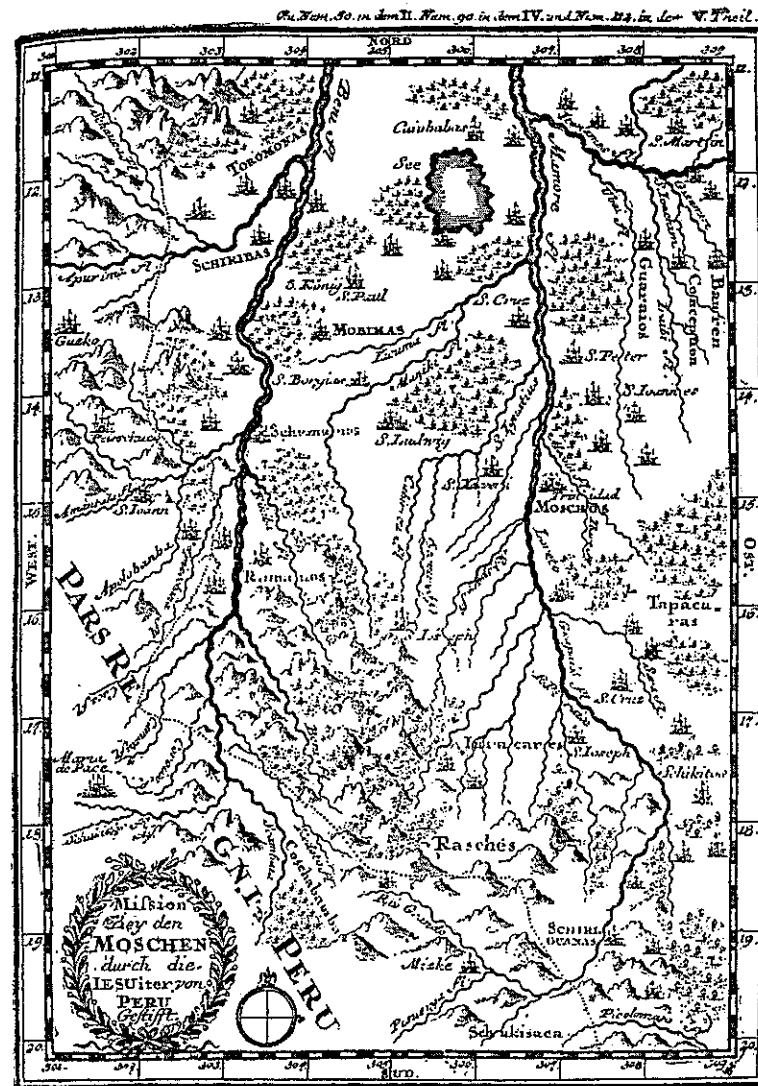
[S. Paolo v Mobimě 3. listopadu 1720.]

III

Urozený a statečný, můj nejmilejší pane bratře!
Pokoj Kristův!

Když jsem se roku 1693 v Praze rozloučil, jel jsem bez omeškávání přes tři moře a konečně jsem dospěl do říše Peru. Roku 1697 vyslali mne moji představení k divokým Indiánům, mezi nimiž s pomocí boží už 23. rok zdrav, svěží a spokojen, ba vzhledem na svoji hojnou žeň duší pln radosti žiji.

S počátku zanesl mne osud do redukce sv. Františka Borgia⁴⁾, poté po sedmi letech založil jsem sám novou redukci pod ochranou sv. Pavla apoštola.²⁾ Všichni obyvatelé kolem

Mapa území Moxos v Bolívii z II. dílu Stöckleinova „Weltbot“. (K listům Fr. Boryně ze Lhoty.)

dinném bloudění zastihl jsem ji konečně už v posledním tažení, ale ještě v takovém stavu, že jsem jí mohl podati svátosti umírajících, které jsem z prozíravosti vzal s sebou, [a tak jí dopomoci] k šťastnější smrti, která se také brzy poté dostavila. Při této příležitosti jsem narazil ještě na značný počet jiných těchto uprchlíků, kteří, protože byli také stíženi tím zlem, složili u mne tíži svých hříchů, aby aspoň neumřeli bez zpovědi.

Z této cesty pralesy jsem přišel domů takřka polonahý, neboť jsem si roztrhal svoje šaty, když jsem se musil násilím prodírat mezi velmi těsně srostlými stromy a hned zase tam se přichytil na trní, na mnoho kusů. Divoši nedbají a nebojí se toho: neboť, protože jsou celí nazí a protože zároveň přinášejí si už z lůna mateřského na svět velmi silnou kůži, nepocítují žádných ostnů bodláčí: probíhají jako větřík rychle těmito pralesy a proderou se bez překážky křovinami a houštinami, zejména spatří-li ve svých pustinách, kam my, misionáři se často odebíráme, abychom tyto divochy vyhledali, nějakého Evropana, jehož postava a oblek je prudce vyděsí, takže se okamžitě dávají na útěk, jako kdyby je pronásledoval nějaký nepřítel.

Z toho vidíte, ctná panno, snadno, jak namáhavý a přečte utěšený úkol to je, bdít na těchto ostrovech nad spásou duší. Vzpomínejte na mne ve svých nevinných modlitbách, aby Bůh udržoval ve mně stále onu vřelou touhu, pracovat až do konce života u těchto divochů, kterou z jeho milosti stále ještě v sobě cítím, a aby mi propůjčil i potřebné síly, abych mohl ještě mnoho vykonati a vytrpěti k jeho cti, šíře naší svatou víru u těchto pohanů!

O povaze vzduchu, úrodnosti země, proměnách ročních počasí a jiných vlastnostech tohoto ostrova nemám co říci, protože už dávno poslali naši misionáři do Evropy mnoho velmi obšírných a dokonalých popsání těchto Filipinských ostrovů. V našem kraji máme od ledna až do května naše léto a velmi veliká vedra, která však nám nebrání sázet a sklízet sladkou řepu camote, moje to obvyklé jídlo, jakož i čočku a boby; ostatní měsíce je tu čisté jaro, pro neustálé deště arci stále mokré, což však je jenom k našemu dobru, protože rýže, která je obecným jídlem těchto domorodců a veliká řípa gobi, které se v tomto údobí ročním sijí a sklízají, potřebují tak nezbytně vlhkého, deštivého počasí, že od něho úplně odvisí úroda [toho kterého] roku. Prší-li hodně, sklídí se z jednoho strychu naseté rýže až na sto strychů rýže nově vzrostlé.

148 Čeho se jinak musíme na našem ostrově zvláště báti, jsou

především naši zlí sousedé, na ostrově Mindanao obývající mouřeníní⁸⁾, kteří se odvážili již mnoha zhoubných vpádů do křesťanských osad a zejména do mých, jež leží na špičce tohoto ostrova a, nenaleznuvše takřka odporu, vše zpustošili. Letos vpadli zase nepřátelsky na ostrov Calamii⁹⁾, mnoho míst strašně zplundrovali a mnoho křesťanů odvedli s sebou do otroctví. My jsme měli k očekávání podobné neštěstí, ale nejblahoslavenější Matka boží, pod jejíž ochranu jsme se utekli, odvrátila nejdobrotivěji hrozící nebezpečí.

Druhým naším nepřítelem jsou prudké vichřice, které [tu] v jistých údobích řádí tak strašlivě, že všechno obrátí vzhůru nohama. V roce 1732, několik dní před vánoční srazily v našich dvou osadách vedle mnoha domů k zemi i dva kostely.

Třetím nepřítelem, jehož zběsilosti jsem, bohudíky, ještě nezakusil, jsou silná zemětřesení, o nichž mi [zdejší lidé] vyprávějí, že již často za strašlivého hukotu tak mocně otřásala tímto ostrovem, že se domy kácely s jedné strany na druhou a zvony na věžích se rozezněly, aniž by se jich byl kdo dotkl. Bůh ochraňuj tento můj ubohý lid od těžkých důtek a trestů, aby si mohli v žádoucím klidu a pokoji bez nemírných starostí o věci časné hleděti spásy svých duší, po níž velmi dychtí! Ještě jednou poručím je i sebe do svatě vzpomínky ve [Vašich] modlitbách.

Psáno v Cabausklan, v misií svatého Františka Xaverského 15. března 1735.

Ctné panny duchovní služebník
Antonín Xaver Malínský S. J.

V

Důstojný Otče v Kristu, můj nejmilejší pane bratře!

Když jsem byl tři léta pracoval ke své radosti a, jak doufám, [i] k duchovnímu prospěchu samotných ostrovanů na ostrově Negros v obou misiích: u svatého Pavla a u sv. Františka Xaverského, ráčili moji představení použití mých služeb jinde a svěřili mi dvě jiné misie: jednu sv. Františka Xaverského na ostrově Leyte¹⁾, druhou sv. Josefa na ostrůvku Poro²⁾. Už loňského roku v lednu začal jsem vzdělávat obě role a byl bych býval i letos dále na nich pracoval, kdyby byl býval můj D. P. provinciál, prozkoumav podle zvyklosti za své návštěvy zde nynější stav těchto misií a shledav, že úsilí jediného, byť i pilného, pracovníka na dvě tak rozlehlá pole nestačí, nebyl považoval za lepší, práci rozdělit a přidati mi druha, který má vzíti na se jen péči o ostrov Poro a hleděti 149

si se vši vážností obyvatelstva osady sv. Josefa; tak se také počátkem letošního roku 1737 stalo.

Ačkoli je osada [svatého Josefa] jediná na tomto ostrůvku, přece, majíc více než tisíc hlav, dá misionáři dosti práce a hojně příležitosti ne sice obracet pohany na víru křesťanskou (neboť všichni obyvatelé se přiznávají k naší svaté víře), ale prokazovat krásné služby milosrdenství křesťanům a zejména nemocným, kterých je na tomto pro veliká vedra nezdravém ostrově velmi mnoho. Přívětivost, poslušnost a láska, kterou tito ostrované chovají ke svému misionáři jako dobré děti ke svému otci, ulehčí mu v jeho práci a jinak mu nebude na tom, čeho je třeba k živobytí, nic scházet, neboť tento ostrov, jakkoli je ve svém obvodu z nejmenších, přece se čítá pro svoji plodnost mezi nejbláženější.

Trpí sice časem pro svoji suchost nedostatkem rýže, která je jinak obecným jídlem všech domorodců, ale tento nedostatek nahrazují dva kořeny zvané calud a caong, jež slouží obyvatelům za pokrm. První z nich je sice sám o sobě pro svůj jed. kořen velmi škodlivý a mnoho lidí, kteří jej s dostatek nevymáčeli, pojedše ho, se otrávil; ale naši domorodci dovedou jej pomocí mořské vody tak zbavit jeho jedu, že ho mohou požívat jako svého každodenního pokrmu. Druhý kořen je zvláště výživný; ale i jej je třeba nechat krátce leptat mořskou vodou, jinak vyvolává nesnesitelné svrbění kůže.

Co na tomto ostrově Poro působí největší škodu, jsou divoké, těm, které vidáte v Evropě, až na dlouhý ocas velmi podobné opice, jež nejen že ničí rostliny a zeliny, ale jsou na obtíž i člověku, zejména ženskému pohlaví, ba ukládají mu i o život. Chytí-li je v mládí, odkládají velmi lehce svoji divokou povahu a obveselují — podobně jako v Evropě — svého pána mnoha veselými kousky.

Ostrov Leyte převyšuje ostrov Poro rozlohou i úrodností a nadbytkem všeho možného, čeho je k lidskému živobytí zapotřebí. Hlavní město tohoto ostrova Palampong³⁾ bylo před několika lety ještě doupětem vrahů a peleší škodlivého loupežnického neřádu⁴⁾, dnes je to jedna z nejvíce kvetoucích osad a shromaždiště horlivých křesťanů, kteří jsou se zvláštní nábožností oddáni velikému apoštolu Indií sv. Františkovi Xaverskému a jimž se také od něho denně dostává zcela zvláštních dobrodiní. V nádherném, ze samých kvádrů skvěle vybudovaném kostele uctívají dvě píď vysokou sošku tohoto světce, která slyne v celém kraji podivuhodnými zázraky, jež působí, a k níž putuje množství poutníků; vykonají-li devítidenní pobožnost [k světcí], napijí-li se vody, požehnané ve jménu

tohoto apoštola a dotknou-li se zmíněné sošky, dostává se [těmto poutníkům] zcela mimořádné pomoci v jejich potřebách tělesných i duchovních. Velký Xaverius působí tu neustále dobrodiní a divy a, jak kdosi po pravdě napsal do Macaa⁵⁾, považovali by zdejší domorodci za zázrak, kdyby, třeba jen nakrátko, přestal zázraky dělat.

Důvěra prvních křesťanských obyvatel Palampongu k sošce sv. Františka Xaverského byla tak veliká a tak obecná, že, kdykoli je doma nebo na poli stihlo nějaké neštěstí, běželi ihned do kostela, popadli dřevěnou sošku a žehnali jí nemocné děti, poškozony dobytek, zničené plodiny atd. a tak sami dělali zázraky. Aby svého paladia při takovém důvěrném zacházení s ním nepozbyli, bylo třeba se postaratí, aby toto muselo být na nějakém posvěceném místě přísně zavíráno; každý pátek však, není-li jinak žádné překážky, slouží se slavnostně zpívaná votivní mše svatá o světcí a paladium se vystavuje houfně přicházejícímu lidu a ze všech okolních ostrovů sem připlouvajícím domorodcům i Španělům k uctění.

V zmíněném kostele stojí mimo jiné za podívanou čtyři po evropském způsobu od zdejších umělců umně vyřezávané boční oltáře, z nichž jeden je zasvěcen velkému pražskému mučedníkovi, svatému Janu Nepomuckému. Jeden jeho ctitel napsal již krátký životopis tohoto divotvorce a [tento životopis] bude v nejbližší době vydán v domorodé řeči tiskem pro naše a okolní domorodce, aby se tak šířila úcta k světcí⁶⁾. Možno s určitostí doufat, že spolu s jinými vnějšími podněty k pobožnosti, jichž musíme znovu a znovu v rozličných proměnách používat, udělá žádoucí dojem na naše Filipiňany a bude jim pobídkou jak k tomu, aby si vážili tohoto světce, tak k tomu, aby následovali jeho ctností. Nedívají se na nábožná cvičení nijak nepříznivě; naslouchají rádi tomu, co se jim k jejich náboženskému vzdělání přednáší, a v tom, co jednou, byť s námahou, pochopili, jsou pevní a stálí, což je snad jediná dobrá vlastnost tohoto jinak od přírody k mnoha nectností nakloněného lidu.

Tito ostrované (mluvím o Filipiňanech obecně a to na základě vlastní pětileté zkušenosti) jsou vlhkého a studeného temperamentu, a to pro silný vliv, který má na ně měsíc, čínící je lenivými, pomalými, ospalými, nedůvěřivými, bázlivými atd.⁷⁾. Zdržují se rádi na moři a na řekách; milují rybolov a dávají v jídle přednost rybám před jinými masitými pokrmami, s oblibou dívají se do jasného světla měsíčního a jsou rádi, mohou-li ho lépe užívat, večer za jasného nebe odebírají 151

se na břeh mořský a až do pozdní noci baví se svými obvyklými hrami.

Hrají nejen, aby si ukrátili čas, ale i, a to ponejvíce, aby měli ze hry zisk, i kdyby měli do toho vsadit poslední halíř. Když je pytlík prázdný, je jim sice líto, že promarnili tak darebně drahocenný čas a svůj majetek i zboží, nesáhnou však, jako třeba jiní starostliví hospodáři, k práci, kterou pro její nesnadnost nenávidí, nýbrž vyhledávají dobré přátele, kteří jim buď dají nějakou almužnu, nebo jim zapůjčí na úvěr, čeho potřebují ke své výživě a k výživě své rodiny. Vůči svým štedrým dobrodincům jsou krajně zdvořilí, líbají jim ruce a nabízejí jim za tisícerych připovědí, které však nikdy nemají v úmyslu dodržet, svoje protislužby. Naproti tomu před tváří svých věřitelů prchají, obávajíc se, že by tito mohli žádat svoje peníze, které oni nikdy neměli v úmyslu jim vrátit, zpět. A, i když jsou nuceni dluh zaplatiti, vezmou si zase část na úvěr a tak zůstávají věčně dlužníky. Misionář se musí zvláště střežit, aby těmto lidem nic nepůjčil na úvěr; vzdalovali by se i v neděli a o svátcích bohoslužeb z bázně, že se kněz na ně jako na svoje dlužníky a tak pomalé plátce rozhněval, anebo že by je mohl veřejně napomenout, aby svůj dluh zapravili.

A, jak to u hráčů obyčejně bývá, že rádi pijí, tak jsou také naši veselí Filipiňané velcí milovníci své tuba neboli palmového vína, které jest zcela příjemné chuti a, smísí-li se s kůrou stromu sungug, i velmi silné a alkoholické. Naši misionáři používají tohoto nápoje obyčejně při svém stole, zejména proto, že má v sobě jistou léčivou sílu a buď pomáhá od bolesti kamene, nebo před nimi chrání. Domorodci nedbají o tuto jeho dobrou vlastnost. Pijí svoje palmové víno, protože jim chutná, a to tak dlouho a tak nemírně, až se jím opijí. To se děje velmi často a u většiny obyvatel, a proto také si z opilosti mnoho nedělají, ba, vynadají-li některému, jinak umírněnému muži mazavků, neuvádějí to při zpovědi ani jako nějaké nactiutrhaní. Jen tehdy se žalují pro urážku na cti, jestliže někdo prohlásil o někom u druhých, že je čarodějem a zaklínačem čerta.

Tento druh zloduchů jest u nich v takové nenávisti, že těm, kteří jsou v podezření z čarodějnictví, jako nepočetným a jejich společenství neškodným lidem ukládají o život. Misionář tu musí zprostředkovati a buď tyto nešťastníky dopravit zavčas jinam do bezpečí, anebo dovoditi svým lidem patrnými důkazy jejich nevinu, jinak by došlo v jeho osadě nepochybně k ukrutné vraždě.

Z toho, co jsem poznamenal o hráčské a pijanské vášni těchto domorodců, vyplývá, že nejsou žádnými přáteli práce. Všem, co by je stálo sebemenší námahu, se pečlivě vyhýbají; vrata, která snad otevřeli, nikdy za sebou nezavrou, nástroje, který vzali náhodou do ruky, nikdy nepoloží na staré místo, domácího nářadí, kterého použili, neudržují ani v pořádku ani v čistotě; spíše vydrží nesnáze drsného povětří, než aby si trochu pokryli střechu; ani svého vlastního domácího dobytka neobslouží a starají se pramálo, kde jejich krávy, prasata, drůbež atd. vezmou potřebnou potravu.

Jediné, oč zcela mimořádně pečují, je jejich kohout. Sotva že se probudí, navštíví svého kohouta a třeba po celou hodinu se kochají pohledem na něj. Utrhnou si žvanec od úst a budou trpět nouzí, jen aby jejich kohout neměl žádného nedostatku. A to vše proto, že od něho a z něho očekávají užitek. Filipiňští domorodci mají [totiž] zvyk, pořádat v jistých ročních dobách souboje mezi svými kohouty. Ozbrojí tohoto ptáka ostře vybroušeným nožikem na krájení, který mu přiváží na nohu a štvou jednoho [kohouta] proti druhému, aby došlo k zápasu, k němuž jej předtím dobře vycvičili. Čí kohout druhého porazí, ten vyhrává cenu, která byla při začátku zápasu vsazena jako odměna vítěznému kohoutovi; pán přemoženého kohouta však těžce želí vedle toho, že ztratil cenu, i smrti svého kohouta, neboť z vrozeného skrblictví neloučí se s ničím, co bylo jejich, bez bolesti.

Komickou příhodu vyprávěl mi v této souvislosti nedávno jeden náš misionář. Byl povolán k nemocnému, kterého však neupoutala k lůžku tak nějaká zlá nemoc jako spíše nedostatek sil. Poněvadž pak kněz ze všech okolností poznal, že by jeho pacientovi více než všechny lékařské prostředky pomohlo dobré a vydatné jídlo, přemluvil jej, aby si dal připravit k jídlu jedno kuře, které měl doma, a polévku, která se z něho vyvaří, si dával častěji podávat k pití. Lék nebyl bez výsledku, neboť nemocný, poživ masa a polévky z uvařené slepice, nabyl opět zakrátko svých ztracených sil. Dostavil se [pak] k misionáři, ale ne, aby, jak tento očekával, aby mu poděkoval za jeho radu a pomoc, nýbrž aby jej požádal o náhradu za ztracenou slepici. Ten lakotný a nevděčný člověk naléhal prudce, aby mu misionář nahradil škodu, kterou utrpěl ztrátou slepice, třebaže tato byla zabita s jeho vůlí a on sám ji snědl!

Tak špatně vychovaní lidé jsou naši Filipiňští a misionář musí ke všem podobným neobratným nezdvěřilostem s velkou trpělivostí mlčet, aby si uchoval jejich lásku. Vetřou se často 153

nezváni a nepozorováni do jeho obydlí, prohledají, aniž by jej pozdravili, všechny jeho zásoby v domě a zejména v kuchyni, vezmou si z nich, co se jim líbí, ohmatávají všechno, zvláště co je evropského původu, s takovou nešetrnou neohrabaností, že obyčejně ta věc vezme za své, uvidí-li u nějaké skříně klíč, otevrou si sami a, jestliže se jim co zalíbí, žádají úplně nestydatě po misionáři, aby jim to dal. Potká-li se s nimi misionář na ulici, pustí se s ním zcela neslušným způsobem do řeči, [dotazující se jej], odkud jde? kam se bere? co má nového? Ba, čte-li snad náhodou nějaký z Evropy či odkudkoli odjinud poslaný dopis — ať už je psán v jakémkoli jazyce — postaví se mu po boku, vrhají svoje zvědavé pohledy úplně drze na papír a nespokojí se dříve, dokud jim misionář nesdělí obsah dopisu, nebo jim jej slovo od slova (třebas byl psán v cizí, jim nesrozumitelné řeči) nahlas nepřečte.

Vedle této své ohavné a nezdvorné zvědavosti jsou také obyčejně velmi lehkověrní. Ať se jim řekne jakákoli bajka nebo nesmysl, popřejí mu sluchu a z nedostatku zdravé soudnosti přitakávají kdejaké směšnosti, kterou jim někdo poví, zejména souhlasí-li s jejich starými zvyklostmi nebo podněcuje-li je k životu ve volné přírodě, mimo osady.

Jakýsi zlomyslný člověk na ostrově Panay, který leží proti ostrovu Negros⁵⁾, si falešně smyslně a lehkověrným ostrovanům vyprávěl, že španělský král padl nešťastnou náhodou při lovu ryb do rukou Turkům a že tito nechtějí svého zajatce vydat pod žádnou jinou podmínkou, než že jim bude vydán jako zástava ostrov Panay a jeho obyvatelé [dání] jako rukojmí. Vylhaná historka udělala na ty prostáčky takový dojem, že by se byli málem se vším, co měli, dali na útěk do hor, kdyby je byl misionář s velkou námahou nepřesvědčil o neopodstatněnosti prázdňého poplachu a nezdržel od jejich bázní vyvolaného předsevzetí.

Jiná, ještě směšnější pověst přiměla k útěku všechny stařeny zmíněného ostrova. Na ostrově bylo nedávno nalezeno několik rudných žil, které daly některým ziskuchtivým ostrovanům příležitost, aby věc oznámili v Manile vrchnímu představenému Filipinských ostrovů v naději, že jako první nálezci jejich budou mít na nových stříbro- či zlatodolech podíl. Horničtí odborníci, kteří byli posláni z Manily na ostrov Panay, aby věc vyšetřili, prohlásili sice po odborném vyšetření, že nenalezli nikde nic, co by ukazovalo na žilu bohaté rudy, zmínění ostrované však rozhlásili mezi lidem naopak, že prý se lze bezpečně nadít z objevených dolů hodně stříbra;

je prý však nezbytně zapotřebí, aby se starým ženám vyloupaly oči z hlavy a jejich krystalickou štávou se stříbronosné rudy pokropily, načež prý se bude dobývat stříbra přehojně. Ač nemohlo býti nic vybájenějšího než tato bajka, uvěřily tomu přece staré babičky jako neomylné pravdě. Z bázně, aby neztratily svých očí, opustily v pár dnech všechny osadu a uprchly do nejneprístupnějších pustin, kde je pak misionář musel s velikou námahou shledávat a vykládati jim přesvědčivě podvod zlomyslných lhářů, aby se konečně rozhodly, vrátit se zase ke svým [rodinám].

Bůh uchraň, aby někdo z nich, zejména pokud by to byl člověk, požívající ve své obci pověsti moudrého a učeného muže, roztrousil nějaký blud ve věcech věroučných! Všichni by mu přitakávali, a to s takovou tvrdošíjností, že by misionář, byť by proti takovým poblouzením namítal cokoli, málo u nich pořídil, protože svědectví jednoho z nich znamená u nich více než sebe jadrnější závěry. Tato jejich lehkověrnost a tvrdošíjnost pramení z jejich neuvěřitelně veliké prostoty, která jim nedovoluje rozpoznávat pravé od falešného, v pochybných věcech chytře rozsoudit, dává přednost tomuto před oním nebo i pochopit, jak se sluší a patří, poučení, které se jim se všemi je doprovázejícími okolnostmi živě a názorně podává.

Zdá se mi, že je to právě výsledek této jejich nepochopitelné prostomyslnosti, že žijí i ve své krajní nouzi bez starosti a spokojeně a, mají-li doma na tři nebo na čtyři dny zásobu rýže, ryb a tabáku, cítí se šťastnějšími než všichni ostatní lidé na světě. Z toho však, že si sami sebe tak vysoko cení, pochází, že se jeden druhému těžce podrobují a ještě tíže druhému za nějakou pevně stanovenou mzdu slouží. Než přijali křesťanství, byl každý z nich dokonalým pánem sebe sama a syn nechtěl poslouchati svého otce, sedlák svého rychtáře⁶⁾, protože veškeru poslušnost považovali za opovržlivou otroctví. Jen zbraněmi si podrobovali mocnější méně mocné a docházelo k rozlišení, kdo je pán a kdo je služebník. Teď, jsouce křesťany, děkují Bohu, že přišli do područí Španělů, od nichž se přiučili subordinaci, nezbytně pro každou pospolitost, a už slouží jeden druhému lehčeji. Misionáři a Španělům se podřizují docela ochotně, poněvadž považují tyto za cosi vyššího a pokládají si za čest a za štěstí, mohou-li jim sloužit.

Zbraně, jichž používali jak jsem se [právě] zmínil, před časem jeden proti druhému a jichž používají ještě dnes proti svým nepřátelům, jsou oštěp, štít, krunýř neboli pancíř, uple-

tený z jistého druhu provázků, a meč nebo dýka, kterou nazývají calis. Těchto zbraní dovedou užívatí velmi obratně, stejně jako obratně dovedou vrhat kameny, jež házejí tak bezpečně a jistě, že se jen zřídka netrefí v určený cíl. Spatřil jsem k svému úžasu, jak 10- a 11letí chlápci, kteří, aby mi prokázali svou úctu, vyprovázeli mne na břeh mořský, srazili kamenem ptáka, letícího ve vzduchu. Stejně obratní jsou v lovu ryb a se svou laja (jakýsi druh rybářské sítě) chytí v hodině či v půlhodině tolik ryb, že mají na kolik dní jídla více než dosti. Tím si lze vysvětliti, že misionář nemá nikdy nedostatek ryb, a to i lepších druhů, neboť si při jejich šťastném rybolovu může za jeden groš koupit tolik ryb, že by to v Evropě nekoupil za mnoho zlatých. Může je pak po celý týden denně předkládat k tabuli a jeho chlápci, kteří jsou mu po ruce k obsluze, nebudou při tom trpěti hladem.

Co bych u těchto ostrovanů ještě vyzvedl, je jejich pokojnost a odevzdanost v jejich nemocech, a to i smrtelných. Neslyšíte je propukati ve vzdechy, tím méně v nářek, byt i trpěli sebe horší bolesti a byli velmi úporně trápeni horkem svých horeček. Považovali by to za znamení nešťastné smrti, kdyby umírající na smrtelné posteli měl projevit bázeň nebo netrpělivost. Protože jsou při všech změnách svého zdraví úplně necitelní, nepozorujeme my, misionáři, začasť jejich nemoci, tím méně nebezpečí jim hrozícího a za své pětileté zkušenosti nemohl jsem nalézt žádného bezpečnějšího znamení, že by se některému z mých osadníků špatně dařilo, než že měl po řadu dní nechut k jídlu. V takovém případě jdu hned za tou věcí a připravím svoje nemocné po zvyku naší svaté Církve na smrt, která také obyčejně následuje.

Jak je ale u umírajících docela ticho a klid, tak je po jejich smrti všechno v pozdvižení a v neklidu. Do domu zemřelého se seběhnou všichni přátelé a příbuzní z celé osady a začnou hrozně kvílet a naříkat. Po jednom nebo po několika měsících, když třeba přijde nějaký přítel nebo známý zesnulého zdaleka, opakují na znamení bolesti, kterou jim žalostné úmrtí způsobilo, svůj naříkavý pokřik znovu. Kdysi odnášeli také jistá jídla na hory pro občerstvení ducha zemřelého, neboť ve svém slepém pohanství měli za to, že duše zesnulých se zdržují na horách jako ptáci na stromech, nebo že se převtlily do těl zvířecích.

Pokud jde konečně o způsob, jehož musí misionář dbát, chce-li udržovati svoje ostrovany v bázni a v poslušnosti a zejména chce-li je potrestati za jejich provinění, jež si zaslouhují trestu, musí být tento zcela jemný a pokojný. Misionář

nesmí vinníkovi jeho přečin vyčítat prudkým a zesíleným hlasem. Tento způsob napomínání by [provinilec] těžce snášel a [zdejší lidé] se dají raději potrestat důtkami než jazykem. Prohlašují, že i jen jedině slovo, které proti nim Španěl pronese prudce a zvýšeným tónem, proniká jim až do srdce. Zkušenost nás zatím učí, že, vynadáme-li jim a vypeskujeme-li je, jsou sice zmateni, ale nepolepší se. Přijdou-li po čase na hostinu nebo na besedu ke svým známým, vysmívají se svému plísniteli, ba radují se a chlubí se, že Španěl rozzlobili.

Ještě méně se smí misionář dotknouti vinníka holou rukou, protože to se zde považuje za jednu z největších křivd. Je-li vina takového rázu, že jest jí třeba potrestati ranami, musí misionář použití obvyklých zde, z řemenů z hovězí kůže spletených důtek a při tom [se musí tvářit] vesele a mile, bez jakéhokoli znamení netrpělivosti; jinak řekne domorodec, že jej bil z hněvu a ne pro jeho chybu.

Tuto chybu musí misionář, než přikročí k vykonání trestu, vinníkovi tak jasně a neodmluvně vyložit, aby ji domorodec sám nemohl ani popírat, ani omlouvat. Byl-li přesvědčen o své vině, přijme trest zcela poslušně a s největší pokorou, ba poděkuje zaň.

Na druhé straně však nesmí misionář nic, co si zaslouží trestu, nechat nepotrestáno; čím více by nad svými ostrovany přimhuřoval oko, tím volněji by hřešili. Také musí dávat pozor, aby ten, kdo má být potrestán, neměl tušení o trestu, který se chystá; jinak by, aby ušel třeba i jen nevelkému trestu, prchl a zahrabal by se v horských doupatech, v nichž bydlel předtím. Především ovšem musí misionář sám žít tak příkladně, aby lidé jemu podřízení při vši své zvědavé pozornosti a vyzvídání nemohli najíti na jeho životě nic, co by je mohlo pohoršiti.

V. D., můj nejmilejší pane bratře, posoudí z toho snad, jak obezřelým musí tu býti misionář jak ve svém soukromém životě, protože domorodci jej často potají pozorují i v jeho světnici štěrbinou ve dveřích nebo ve stěně — tak ve veřejném styku s nimi i mezi nimi, jak musí odvažovat každé slovo a každé cvičení zaříditi podle jejich hlavy tak, aby neměli ani sebe nevinější příležitosti pohoršovat se nad jeho slovy nebo dílem. Jak je to těžko, vyvarovat se u lidu jak hloupého a prostomyslného, tak zvědavého, podezřívavého a lehkověrného takových pohoršení, k nimž nezavdals příčinu, nýbrž jež vznikají mimo tebe, ví nejlíp ten, kdo to doopravdy zkusil.

V. D., můj pane bratře, a všichni důstojní v Kristu Otcově a Bratří naší nejdražší české provincie, račte mi vyprosit 157

u Boha svými horlivými modlitbami, abych já, který z celého srdce si hledím a, pokud mi Bůh dopřeje života, budu si i nadále hledět spásy mých domorodců, nestal se jim kamenem úrazu! Budu po všechny dny svého života zase při své skromné pobožnosti vzpomínati vás. Poroučím se co nejponíženi

V. D. služebník a bratr v Kristu

Antonín Xaver Malínský Soc. Jesu,

nejnehodnější misionář na ostrovech Filipinských.

V Polomongu v misii sv. Františka Xav. na ostrově Leyte
28. února 1737.

VI

Důstojný Otče v Kristu!

Obsah tohoto dopisu není sice toho druhu, aby zasloužil pozornosti zvědavého a po novinkách dychtícího evropského čtenáře, nebude však V. D. nepříjemným, neboť přináší do Evropy patřičnou zprávu o tom, jak se má moje maličkost, o kterou [V. D.] ráčila vždy projevovati více než otcovskou péči.

Nacházím se nyní ne už na ostrově Leyte, nýbrž na ostrově Boholu²⁾, v osadě Hagna³⁾, zcela příjemně vybudované na břehu mořském, v misii svatého archanděla Michaela, která se prostírá daleko přes velmi strmé hory do hlubokých pralesů, kde tu a tam lze nalézt křesťanské Pictos neboli malované domorodce⁴⁾, tvořící s obyvateli Hagna jeden kmen.

Budou to už dva měsíce přes dvě léta, co pracuji na této vinici, prvního roku sice za nestálého a nakonec velmi špatného zdravotního stavu, letos však, díky Bohu, se zdravými a svěžími silami, kterých je ovšem misionáři v Hagna tím více zapotřebí, že musí nésti sám břímně velmi rozlehlé křesťanské obce a musí konat buď pěšky, nebo na bedrech nosičů velmi obtížné cesty horami a lesy za svými tu a tam rozptýlenými křesťany. O koních a mezcích tu [totiž] nic nevědí; snad právě proto, že by tito našim ostrovanům na výpravách, které chtějí podniknouti, při úzkosti a neschůdnosti [zdejších] cest byli k nepotřebě a bez užitku.

Tato misie leží v úrodnější části ostrova Boholu, který jinak má nedostatek rýže, našeho to denního chleba, zde však jí rodí v nadbytku, zejména v poněkud vlhčích letech, jako byl loňský rok. Letos budeme snad pro přílišná sucha trpět [po této stránce] nedostatkem; ale jiné rostliny a plodiny, jako palmy, banány, kakao a j., které poskytují příjemný pokrm, jej bohatě nahradí. Naše víno může se rovnati nejen

nejsilnějším vínům evropským, ale dokonce i velmi alkoholické pálenice; požívá-li se ho mírně, působí jako medicína, a léčí všechny nemoci, vznikající z nachlazení žaludku. Ke mši svatě ho nesmíme používat, protože neroste na révě, jinak je však denně naším nápojem při stole. V horách se to hemží včelami a proto se tu sebere spousta vosku a všude se tu nesvítí žádnými jinými svíčkami než z nejčistšího, panenského vosku, z něhož mají také naši ostrované veliký zisk, poněvadž s ním obchodují mimo tento ostrov.

Obyvatelé tohoto ostrova se přiznávají k naší svaté víře křesťanské; jsou ducha vznětlivého a čilého, všichni bojovní muži. Při své bojovnické živosti dávají misionáři častokrát příležitost, aby osvědčil svoji trpělivost, a tohoto stojí značnou námahu, aby je udržel v mezích křesťanské pokojné mysli. Od mládí se cvičí ve zbraní, protože jsou vždy znovu napadáni zdejšími i zahraničními nepřáteli.

Vyprávějí mi mnoho o bojích, které měli jejich předkové s Ternaty⁴⁾, Portugalci⁵⁾ a Kastilci⁶⁾ [a] o krvavých válkách, které vedli sami se Španěly v době domácích povstání. S mouřeníny⁷⁾ mají ještě dnes co dělat a nejsou ani hodinu jisti, nebudou-li těmito zlými sousedy nepřátelsky napadeni. Před rokem jsem byl sám ve svrchovaném nebezpečí, že budu upádnout. Mouřenínští piráti, kteří řádili velmi zle na sousedních ostrovech, vpadli násilně do křesťanských osad a kromě mnoha jiných křesťanů odvěkli do otroctví i jednoho misionáře z řádu sv. Augustina, chtěli naposled zkusit štěstí i u nás; potloukali se se svými loděmi kolem našich břehů a ohrožovali nás svým vpádem. Leč my jsme již dříve dostali návěst o jejich plánu a postavili jsme se statečně na obranu, připraveni buď nad těmito nepřáteli všeho křesťanství zvítězit, nebo pro svatou víru křesťanskou umřít. Naše opatrná bdělost vzala jim pro tentokrát podle všeho chuť utkat se s našinci, jejichž neohroženou, hrdinskou mysl byli už ostatně častěji seznali. Přejeli kolem našich břehů se svou bohatou kořistí, aniž by nám však — krom zděšení — byli způsobili nějakou škodu.

Kdyby bylo došlo k boji, byli by naši lidé z Hagna podali nejeden krásný důkaz své horlivosti, kterou projevují, pokud jde o bezpečnost křesťanského náboženství. Milují svoji svatou víru a jsou velmi pilní v konání povinností, jež jim ukládá. Ti, kteří bydlí vysoko v horách, nelitují ničeho více, nežli že nemohou pro přílišnou vzdálenost od osady a neschůdnost cest účastnit se spolu s ostatními obvyklých bohoslužeb. Toto tak nepřiležité položení valné části jeho v lesích